

УДК 821.161.2–1

О.В. Писаревська

ЖОВТИЙ КОЛІР В ІДІОСТИЛІ АНАТОЛІЯ ПЕРЕРВИ

Є письменники, які не мають гучної літературної слави, проте їхня творчість відчутно впливає на розвиток літератури, даючи втіху читачеві та додаткові орієнтири дослідникові. До таких майстрів слова належить і Анатолій Перерва (нар. 1949 р.) – відомий харківський письменник, у доробку якого є лірична поезія, гумористичні твори, пародії, а також публіцистика. Його ім'я пов'язане також із журналістикою та перекладами з білоруської, грузинської, молдавської і російської мов. Творчість поета не так уже й часто ставала об'єктом наукового аналізу. Крім того, переважна більшість присвячених йому публікацій має публіцистичний характер. Тому осмислення творчості А. Перерви видається актуальним, адже, на наш погляд, вона є важливим репрезентантом тенденцій духовного та літературного оновлення української нації, маркером набуття нових життєтворчих смислів сучасної людини.

Предметом дослідження у нашій розвідці є колористика поезії А. Перерви. Це питання дуже цікаве, зважаючи на ту обставину, що Перерва є великим шанувальником і добрим знавцем живопису. У своїх інтерв'ю поет розповідав, що колись хотів навіть стати художником, а на його світогляд істотно вплинули такі відомі майстри пензля, як Н. Вербук, С. Васильківський, В. Бондар, В. Дзюбенко. Тим часом питань колористики у творчості А. Перерви торкалися лише двоє авторів. Маємо на увазі В. Дяченка, автора статті «Крізь призму кольору» (1982) [2, с. 156], та Л. Єлисеєву, авторку публікації ««Живопис, котрий чують»... або колористика живописця поезії Анатолія Перерви» (2015) [3].

Ясна річ, у своїх поезіях А. Перерва використовує не тільки зорові образи. Важливу роль у його художньому світі відіграють також образи, що мають в основі відчуття слуху, дотику, запаху, смаку. Можна сказати, що це своєрідна знакова система, завдяки якій світ

спілкується з людиною. Анатолій Перерва переробляє накопичений життєвий досвід у художню образну форму, де є місце інформації, отриманій усіма органами чуттів. Ось, наприклад, образи, де домінує запах: «У цьому храмі вічний дух казарми» [8, с. 13], «А запах квітів – цвинтарно-базарний» [8, с. 13], «дух полину й цикорію» [8, с. 104], «Вологий хмиз дінцевих балок димком попихкує гірким» [8, с. 105], «А стара (хата – К.П.) іще пахла димами» [8, с. 117], «крізь верболазу запах гіркуватий» [8, с. 147], «І коли нас пригощала мама / Вранці молоком густим і теплим, / Пахли кухлі рідними руками / І гарячим чебрецевим степом» [8, с. 144].

А ось образи звукові: «Грізно грає бандура Кості, / Тужно плаче скрипка Максима» [8, с. 31], «Співай! співай! співай! / Незримі тужні струни / Цей голос чародій в душі моєї точка» [8, с. 134], «І срібна тиша. Безгоміння. / Лиш теплі сплески голосів / Та ще – синиць ледь чутний щебет...» [8, с. 106].

Поруч із ними – образи дотикові: «Ні образи. Ні віри. Ні мсти. Тільки туги обійми ласкаві» [8, с. 68], «Ти незримо розлита в повітрі, у звуках. / Наче хміль, мої груди твій подих п'янить. / О, яка неземна, яка болісна мука / – Грішну голову в руки лукаві зронить!» [8, с. 123], «Твої обійми, ніби війни: / Руїни, голод, «кров – за кров!»» [8, с. 125], «Струмує від долонь твоїх до щік / Важке тепло стривоженої крові» [8, с. 161].

Нарешті, образи смакові: «щоб на губах – так солодко, так солоно!» [8, с. 147], «Іще гірчить лиш перець у борщі, / І збиті лише лікті і коліна» [8, с. 27].

Завдяки використанню всіх каналів зв'язку з навколишньою дійсністю автор досягає ефекту її «об'ємного відображення» в образній системі поетичного твору. Утім, основного ефекту автор досягає завдяки зоровим відчуттям. І це зрозуміло, оскільки основна частина одержуваної нами інформації про зовнішній світ пов'язана саме із зором. При цьому колірні сигнали, як правило, супроводжують сприйняття живих і неживих тіл, об'єктів природи, матеріальних продуктів праці. Усе те, що художник передає малюнками, поет передає у вигляді слів.

На наш погляд, відчуття кольору – це одна з найприкметніших ознак світобачення письменника. Аналізуючи збірник «Серед білого дня», ми звернули увагу на те, що Анатолій Перерва використовує колір не тільки сам по собі, а й крізь призму семантики його носія: калина, вогонь, мак – це червоний колір; трава – зелений; небо, вода, душа, море – блакитний, волошки – синій; земля, рілля – чорний; пшениця, колос, зерно, хліб – золотий; сонце, місяць – жовтий; до рога, стежка – сірий і так далі. Отже, у ході подальшого аналізу ми будемо брати до уваги також об'єкти навколишньої дійсності, які мають такий, сказати б, «константний», колір.

Говорячи про загальне враження від поезії Анатолія Перерви, можна зауважити, що вона оптимістична. Це красномовно підтверджує, зокрема, збірка «Серед білого дня», де лірик здебільшого використовує яскраві та світлі кольори (певна річ, він згадує і темні, але робить це доволі рідко): «ти тільки неба голубих глибин», «блакить нових світань», «нетлінний мак», «вічним вогнем пламеніють проміняться стебла», «сині спалахи зір», «жовта кульбаба біжить», «як сон золотий», «як легенда давня, аж руда», «та сизі чебреці, та стяги пурпурові», «синя чара вечора, ще й червона креш», «річка мріє біла» тощо. Словом, поезія Анатолія Перерви насичена кольорами й їхніми різноманітними відтінками.

Власне кажучи, названі нами дослідники творчості А. Перерви вже звернули увагу на те, що серед усього багатства палітри письменника домінують п'ять кольорів, а саме: жовтий (золотий), синій (блакитний), зелений, чорний, білий. Мабуть, використання поетом саме цих кольорів обумовлено тим, що вони є основними кольорами Слобідського краю. Так чи інакше, спираючись на цей висновок дослідників, спробуймо докладніше проаналізувати перший із названих кольорів – жовтий.

Як відомо, колір є невід'ємною частиною повсякденного життя людини. Сила впливу кольору така, що, на думку С. Кравкова, спектральний склад світла, яке сприймається, може змінити навіть сам стан людини [4, с. 158]. Проте, слід пам'ятати, що «у художньому творі колір функціонує вже не як безпосередня природна даність,

об'єктивно-означальна реалія, а як одна із поетичних категорій, що набуває певного ідейно-естетичного значення» [5, с. 142]. Не менш важливою є й та обставина, що колір у поезії може сам виконувати ідейно-естетичну функцію, або (що буває частіше) доповнювати чи послаблювати головний естетичний задум твору, набуваючи при цьому різних значень [6, с. 158]. Колір семантично доповнює і вливається в конкретний образ, з'являючись разом із ним. Якщо образ має символічний характер, тоді й колір набуває символічних конотацій, стає натяком на щось або символом. На що саме вказуватиме колір, залежить від авторського задуму. Тому один і той самий колір має різне символічне значення в різних творах одного й того ж письменника. Р. Фрумкіна у своїй роботі «Цвет, Смысл, Сходство» розглядає «світ кольору» як феномен суто психологічний, оскільки в природі існують тільки світлові хвилі, а колір є уявою нашого ока й мозку. Якимось чином феноменологія «світу кольору» відображена й структурована в мові. Це має виявлятися на рівні різних психологічних процесів, пов'язаних з пізнаванням кольору, запам'ятовуванням слів на позначення кольору, номінацією, категоризацією тощо [10, с. 6].

Що стосується безпосередньо жовтого кольору, то на побутовому рівні він має символіку влади, сили, заможності, безсмертя, гордості. Психологи дослідили, що жовтий колір – це колір радості й життя. Зрештою, іще Гете зазначив: «якщо дивитися крізь жовте скло, то око зрадіє, серце розшириться, на душі стане веселіше, здається, що віє тепло» [1, с. 290]. Цей колір має цілу низку різних відтінків. Р. Фрумкіна виокремила такі відтінки жовтого кольору: охряний, персиковий, медовий, золотистий, бурштиновий, пісочний, солом'яний, лимонний. Дослідниця також розглядає проміжні імена цього кольору: апельсиновий, помаранчевий, рудий, мідний [10, с. 6].

Які ж ідейно-естетичні смисли має жовтий колір у поезії А. Перрери? Перш ніж дати відповідь на це питання, здійснимо невелике статистичне дослідження на матеріалі збірки віршів поета 2009 року «Перевесло слова і сльози» [8]. Обираємо для аналізу саме цю збірку, зважаючи на те, що в ній подані найбільш значущі для поета вірші зі збірок різних років.

Ось результати нашого аналізу. Гама жовтого кольору представлена тут такими відтінками: жовтий (4), золотий (13), мідний (5), рудий (4), рожевий (4), сонячний (1), бронзовий (1). Як бачимо, найчастотніший відтінок – золотий. Яку ж ідейно-естетичну функцію виконує цей колір у поезії А. Перерви? Розгляньмо для прикладу вірш «Золото шукаю». З першого рядка поезії справжнє значення слова «золото» не зовсім зрозуміле. Золото в цьому вірші – не просто дорогоцінний жовтий метал, а символ, який має багато значень. Одне з таких значень – життєвий досвід: «Золото шукаю, залатавши / У заставу придбані штани. / Втім у мене злата вдосталь завше – / Знади, зони, дзвін озимини...» [8, с. 6]. У житті ліричного героя було й одухотворене кохання, яке світило, зігрівало героя в наш непевний час: «Над тобою золота корона... // Зірньо не гасни, а зорій!» [8, с. 6]. Однак замість гармонії (чи золотої середини) залишилася золота клітка, тобто забезпечене, але бездуховне життя, життя з обмеженою свободою. У всякому разі, золотий час пройшов: «Досі присмак золотої дині / Згадують обпалені вуста». Але страждання героя не пропали марно, вони перетворилися на золотий досвід душі, завдяки якому з'явилося, зокрема, уміння добре писати (пор.: золоте перо): «У моїй скарбниці замість злата – / Золотіють кілька пір'їн» [8, с. 6].

А. Перерва з мудрою посмішкою завершує вірш рядками: «А пісок, що сиплеться із мене, / Перемию: може, золотий?» [8, с. 6]. Як зазначав Л. Ушкалов у книзі «Моя шевченківська енциклопедія: із досвіду самопізнання», в українській народнопісенній традиції, а також у творчості Шевченка жовтий пісок – то знак старіння, передвістя наближення небуття, холоду, смерті, вічного спокою. Це взагалі печальний образ, аж тужливий [9, с. 188]. І ця сумна нотка виразно бринить також у щойно цитованих нами рядках поезії А. Перерви. Поет чудово розуміє, що людина не вічна. Утім, його сум поєднаний із посмішкою. На нашу думку, поет говорить про істинну цінність життя, яка полягає не в накопиченні багатства, а в русі до духовної досконалості: людина в тих випробуваннях, які посилає їй доля, може знайти свої золоті розсипи, що рухають душу шляхом духовного розвитку.

Як бачимо, золото (золотий) в аналізованій поезії Анатолія Перерви означає багатство, яке для кожної людини може бути різним. Для ліричного героя багатство полягає у життєвому досвіді, зрілості, духовних цінностях, гармонії, таланті, золотому віці життя.

Ще одним цікавим текстом, де зринає жовтий колір, є «Вечірній етюд». Ця поезія присвячена картині Ніни Вербук.

Мистецтвознавці вже давно звернули увагу на те, що специфічною рисою живопису цієї художниці є «вписаність» людини в природу. Ніна Вербук звертається до традиційних цінностей, для неї характерним чистий, наївно-патріархальний світ («Флора», «Сад надії»). Майже всяке зображення навколишнього середовища, видів сільської місцевості є в неї гармонійним посиленням присутності людини у світі природи. З нашої точки зору, саме це і єднає Ніну Вербук та Анатолія Перерву. Ніна Вербук – майстер зображення простору. Її живопис вирізняється насамперед відчуттям кольору й поєднанням простоти та вишуканості. Її картини легкі й прозорі, такою самою легкістю й прозорістю насичена також поезія Анатолія Перерви. Тому й не дивно, що А. Перерва присвятив картині художниці свій «Вечірній етюд».

Ця поезія наповнена теплими осінніми кольорами самотності. Швидко пролетів час, усе й усі змінилися: «з юністю ми поквитались», «в'яне купальський вінок», «горобина старіє». «Чому же так рідко нас гріє / Жовте вечірне вікно?» – питає поет [7, с. 117]. Вікно є для нього рідним, бо це один з елементів дому, в якому живуть рідні йому люди. Що ж воно символізує загалом? Вікно – то свого роду невсипуще око, що забезпечує оглядовість прилеглої території і завчасне знання про небезпеку. Але це тільки тоді, коли ми перебуваємо всередині приміщення. Якщо ж дивитися ззовні, то вікно символізує внутрішнє життя сім'ї, яке закрите для людського ока, тобто є таємницею для інших. Марина Цветаєва у вірші «Вот опять окно...» відкрила читачеві інше вікно, яке стало для поетеси символом різноманітних переживань. У вірші звучить думка, що за кожним таким вікном ховається біда, сум, радість, щастя, зустріч із близькими, вікно – це щось сакральне для людини. Але чому Анатолій Перерва

пише саме про «жовте вікно»? На нашу думку, тому, що жовтий колір – це колір сонця й життя, колір гарного настрою, який допомагає боротися з апатією та відчуттям тривоги. Це символ тепла, спокою і в той же час розлуки, розставання (жовті квіти – символ розлуки). Поет показує, що з часом родинний зв'язок слабшає, перестає бути таким сильним, як у дитинстві, але як і раніше, він є радісним відчуттям того, що мама готова розвіяти все: «Дим, / як раніш, як давно, / Мама над нами розвіє... / Чом же так рідко нас гріє / Жовте вечірне вікно?» [7, с. 117].

Отже, колір у поезії Анатолія Перерви – це не просто описова характеристика, а перш за все елемент філософського бачення світу, складник ідіостилю письменника. Жовта барва символізує тут спокій, духовність, родинний зв'язок. Золотий колір у поезії Анатолія Перерви – це перш за все духовні цінності, золотий період життя, життєвий досвід, зрілість, талант, гармонія. За допомогою жовтого кольору поет відкриває своє внутрішнє бачення цих простих, але дуже важливих для людини смислів.

Література

1. Гете И.-В. К учению о цвете / И.-В. Гете // Психология цвета. – М.: Киев, 1996. – С. 281-349.
2. Дяченко В. Крізь призму кольору / В. Дяченко // Жовтень. – 1982. – № 4. – С. 110-119.
3. Єлисеєва Л. «Живопис, котрий чують»... або колористика живописця поезії Анатолія Перерви / Л. Єлисеєва. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://h.ua/story/422983/>.
4. Кравков С. Цветовое зрение / С. Кравков – М.: Академии наук СССР, 1951. – 175 с.
5. Кульчинська М. Поетика кольору в романах Василя Барки / М. Кульчинська // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць. – 1997. – Вип. VII. – С. 141-152.
6. Лосев А. Проблема символа и реалистическое искусство / А. Лосев. – М.: Искусство, 1986. – 367 с.
7. Перерва А. Невимовне: Лірика / А. Перерва. – Харків: Майдан, 2007. – 152 с.

8. Перерва А. Перевесло слова і сльози /А. Перерва. – Харків: Майдан, 2009. – 232 с.
9. Ушкалов Л. Моя шевченківська енциклопедія: із досвіду самопізнання / Л. Ушкалов. – Харків; Едмонтон; Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2014. – 602 с.
10. Фрумкина Р. Цвет, Смысл, Сходство. Аспекты психолингвистического анализа / Р. Фрумкина. – М.: Наука, 1984. – 175 с.

Анотація

О.В. Писаревська. Жовтий колір в ідіостилі Анатолія Перерви

У пропонованій статті зроблено спробу проаналізувати колористику в поезії харківського поета Анатолія Перерви. Мета роботи полягала в дослідженні ідейно-естетичних смислів та їх реалізації завдяки кольору. Аналіз фактичного матеріалу дозволяє стверджувати, що найчастіше серед усього спектру кольорів у поезії автора найуживанішими є п'ять: жовтий, синій, чорний, білий, зелений. У роботі розглянуто ідейно-естетичні смисли золотого і жовтого кольору, показана їхня роль у формуванні ідіостилю поета.

Жовта барва символізує тут спокій, духовність, родинний зв'язок. Золото (золотий) в аналізованій поезії Анатолія Перерви означає багатство, яке для кожної людини може бути різним. Для ліричного героя багатство полягає у життєвому досвіді, зрілості, духовних цінностях, гармонії, таланті, золотому віці життя. Названі кольори, окрім прямої вказівки на колір, допомагають відтворювати емоції, почуття, стан ліричного героя. На основі аналізованого матеріалу виявлено й описано роль та функції назв кольорів у поезії Анатолія Перерви. У результаті аналізу доведено, що колір для письменника – це перш за все елемент філософського бачення світу, складник його ідіостилю.

Ключові слова: жовтий колір, золотий колір, ідейно-естетичний зміст, ідіостиль, колористика.

Аннотация

О.В. Писаревская. Желтый цвет в идиостиле Анатолия Перервы

В предлагаемой статье сделана попытка проанализировать колористику в поэзии харьковского поэта Анатолия Перервы. Цель работы заключалась в исследовании идейно-эстетических смыслов и их реализации благодаря цвету. Анализ фактического материала позволяет утверждать, что чаще всего среди всего спектра цветов в поэзии автора используются пять:

желтый, синий, черный, белый, зеленый. В работе рассмотрены идейно-эстетические смыслы золотого и желтого цвета, показана их роль в формировании идиостиля поэта.

Желтый цвет символизирует здесь спокойствие, духовность, родство. Золото (золотой) в анализируемой поэзии Анатолия Перервы означает богатство, которое для каждого человека может быть разным. Для лирического героя богатство заключается в жизненном опыте, зрелости, духовных ценностях, гармонии, таланте, золотом возрасте жизни. Названные цвета, кроме прямого указания на цвет, помогают воспроизводить эмоции, чувства, состояние лирического героя. На основе анализируемого материала выявлены и описаны роль и функции названий цветов в поэзии Анатолия Перервы. В результате анализа доказано, что цвет для писателя – это прежде всего элемент философского видения мира, составляющая его идиостиль.

Ключевые слова: желтый цвет, золотой цвет, идейно-эстетическое содержание, идиостиль, колористика.

Summary

O.V. Pisarevskaya. Yellow Color in Anatoly Pererva's Style

In the given article an attempt has been made to analyze coloring in poetry of the Kharkiv poet Anatoly Pererva. The aim of the work was to study the ideological and aesthetic meanings, and their implementation thanks to the color. The analysis of the actual material allows to claim that most often among all range of colors in the author's poetry five colors dominated: yellow, blue, black, white, green. Ideological and aesthetic content of gold and yellow color are analyzed in the work in detail, their role is demonstrated in formation of author's creative manners.

Yellow color here symbolizes tranquility, spirituality, relationship. Gold (golden) in the analyzed Anatoly Pererva's poetry means wealth which for each person can be different. For the lyrical hero the wealth consists in life experience, a maturity, cultural wealth, harmony, talent, gold age of life. The called colors, except the direct instruction for the color, help to reproduce emotions, feelings and a state of the lyrical hero. On the basis of the analyzed material the role and functions of names of colors in Anatoly Pererva's poetry are revealed and described. As a result of the analysis it is possible to tell that color for the writer is first of all an element of philosophical vision of the world, component of his creative style.

Key words: coloring, distil poet, gold color, ideological and aesthetic content, yellow.

Інформація про автора

Писаревська Оксана Вікторівна – ORCID: 0000-0002-2107-9809; аспірантка кафедри української та світової літератури Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; вул. Блюхера, 2, м. Харків, 61168, Україна